

SPOTKANIE W KATEDRZE SOCJOLOGII SZTUKI UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO

8 GRUDNIA 2022 R.

Stanisław Krawczyk

Uniwersytet Wrocławski, Instytut Socjologii

stanislawkrawczyk.pl

1976–2011: OD EUROCONU DO PYRKONU

- **III Europejski Kongres Science Fiction (Poznań 1976)**
- Poznański oddział ZLP
- „Oficjalne, uzgodnione, zatwierdzone, pod patronatem” (Wiktor Bukato, 2001)
- Bardzo umownie: gust inteligencki
- Wierzchowska, 2021
- **Ogólnopolski Festiwal Fantastyki Pyrkon (Poznań 2011)**
- Klub Fantastyki „Druga Era”
- Po raz pierwszy na terenie Międzynarodowych Targów Poznańskich
- Umownie: gust popularny
- Krawczyk, 2022

CZYM JEST GUST INTELIGENCKI?

- **Habitus inteligencki w Polsce** według Adama Bartoszką (2005)
  - Wykształcenie i samokształcenie
  - Awans kulturalny i społeczny; twórcza praca
  - Godność nad pragmatyzmem, wartości wyższe nad materialnymi
  - Upatrywanie wartości w kulturze
  - Kultura wysoka nad masową
  - Elitarne środowiska towarzyskie i kręgi ideowe
  - Poczucie misji i powołania zawodowego
  - Wrażliwość na krzywdę i niedostatek
  - Troska o wolność i niepodległość ojczyzny

CZYM JEST LITERATURA FANTASTYCZNA?

- Powstała w drugiej połowie XVIII w., gdy w kulturze doszło do podziału:

Prawomocne	Nieprawomocne
Empiria	Fantastyka
Rozum	Wyobraźnia
Np. w Anglii: powieść	Np. w Anglii: romans (w tym gotycki)

(m.in. Brzostek, 2009)

- Dziś trzy główne gatunki: *fantasy*, fantastyka naukowa (*science fiction*), horror
-

LEM

Astronauci

LEM

Człowiek z Marsa

LEM

Eden

LEM

Cyberiada

LEM

Powrót z gwiazd

LEM

Bajki robotów

LEM

Fiasco

LEM

Katar

LEM

Kongres futurologiczny

LEM

Głos Pana

LEM

Golem XIV

LEM

Solaris

LEM

Niezwyciężony

LEM

Pokój na Ziemi

LEM

Summa technologiae

LEM

Szpital Przemienienia

LEM

Opowieści o pilocie Pirxie

LEM

Pamiętnik znaleziony w wannie

LEM

LEM

LEM

Śledztwo

LEM

Wizja lokalna

LEM

Wysoki Zamek

<https://allegro.pl/oferta/solaris-superpakiet-23-ksiazek-stanislaw-lem-1166420365>

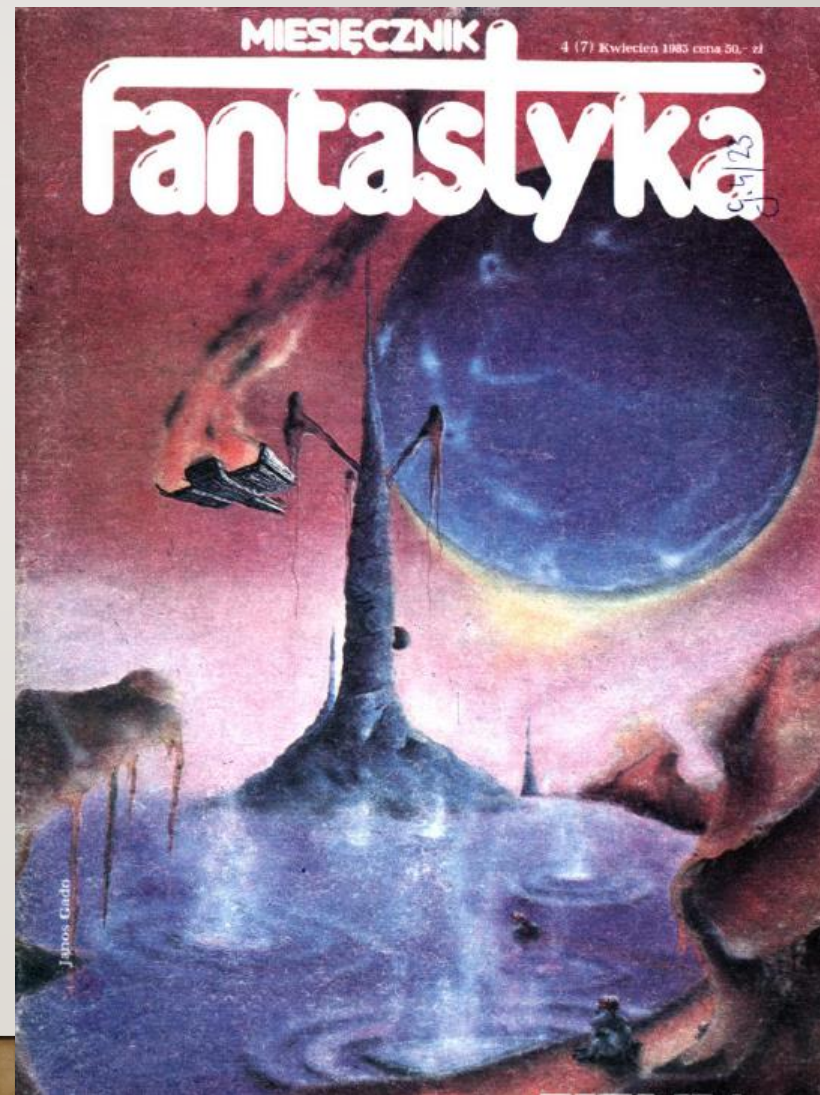
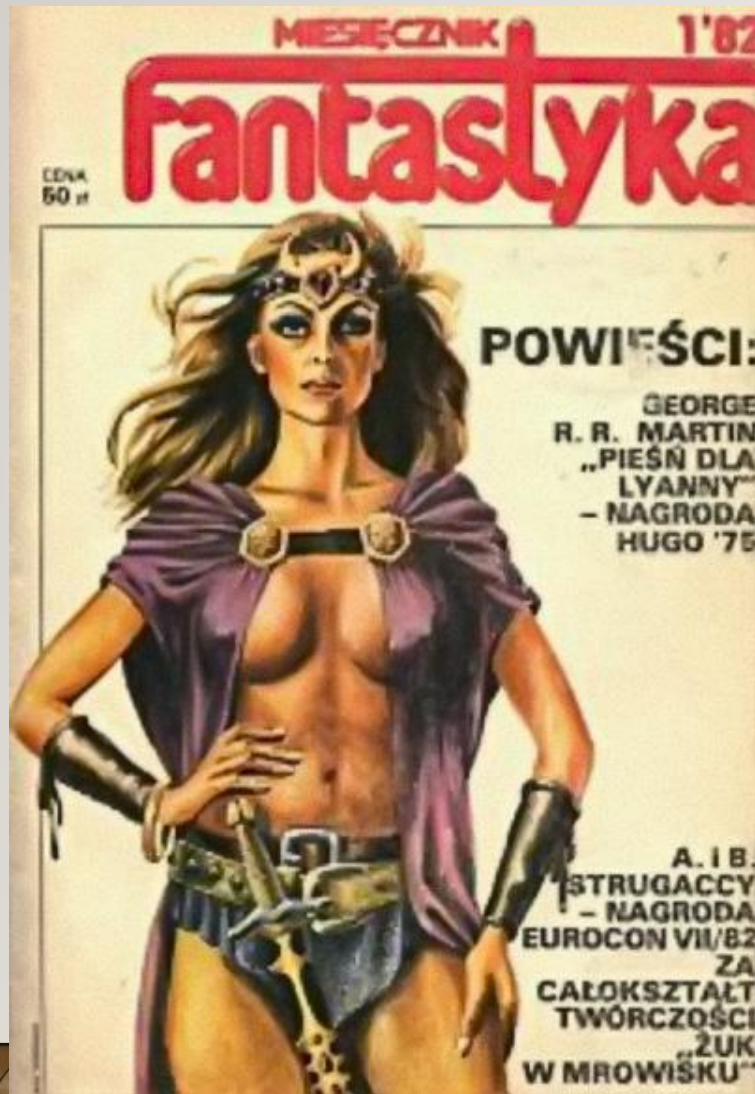

CZYM JEST GATUNEK? TRZY TYPY DEFINICJI

Typ definicji	Jak częste?	Czyj punkt widzenia?	Gatunki są zbudowane z...
Strukturalne	Bardzo częste	Badacza (badaczki)	...tekstów (ewentualnie działań lub doświadczeń czytelniczych)
Dyskursywne	Rzadkie	Uczestników gry w polu literackim	...wypowiedzi o tekstach
Społeczno-kulturowe	Bardzo rzadkie	Badacza (badaczki) i uczestników gry	...tekstów i wypowiedzi o nich

1982: POWSTAJE PISMO „FANTASTYKA”

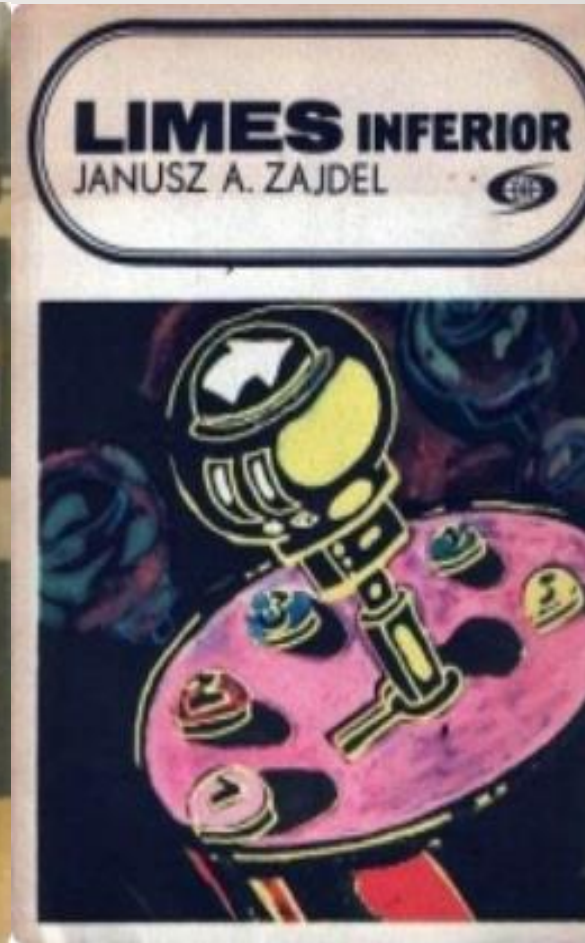
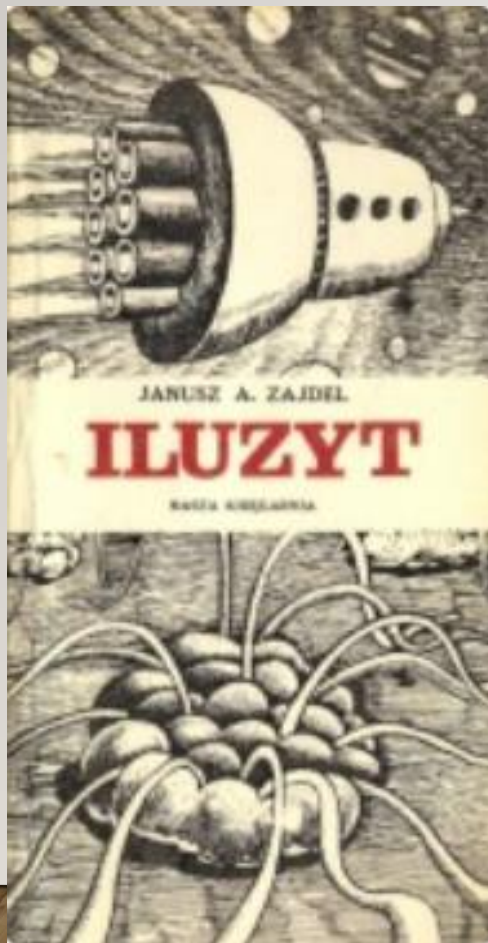

Janusz A. Zajdel (zdj. w domenie publicznej)

Maciej Parowski (zdj. Zorro2212, lic. CC BY-SA 3.0)

GUST INTELIGENCKI I FANTASTYKA SOCJOLOGICZNA

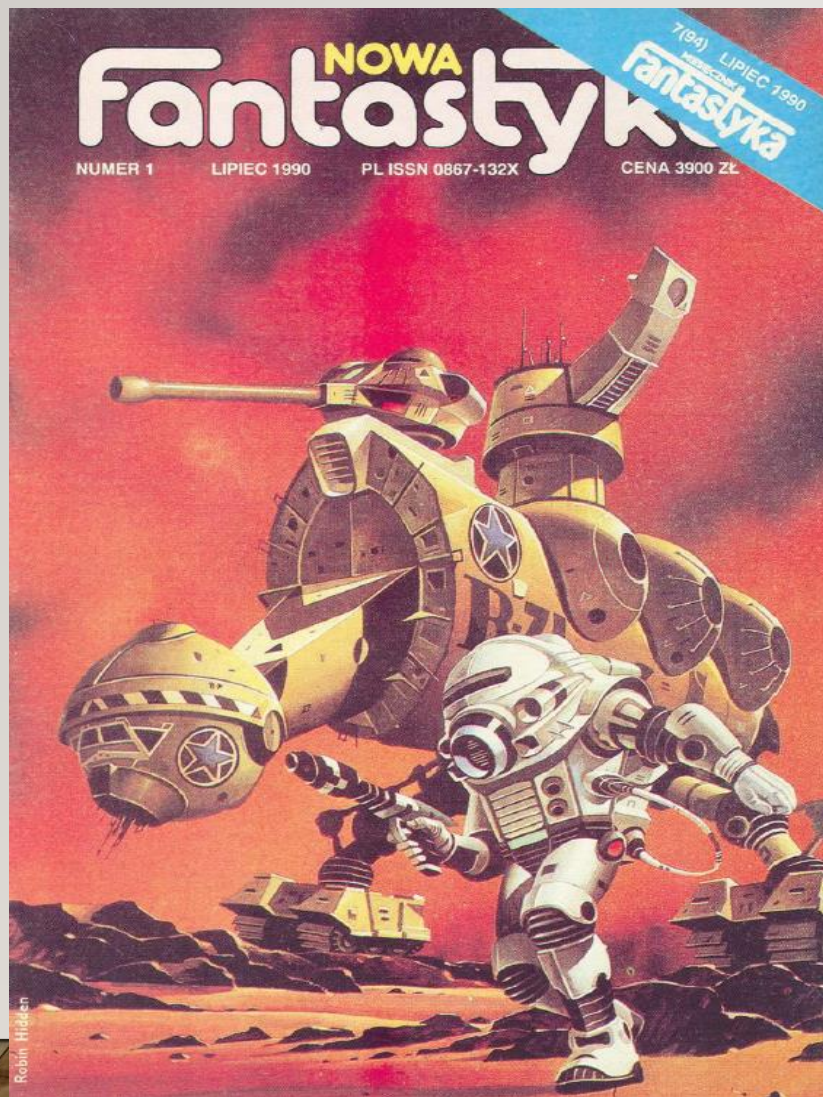

AUTORZY OPOWIADAŃ W „FANTASTYCE” (1982–1990)

Cecha	Procenty	Braki danych
Płeć	92% mężczyzn 8% kobiet	0/95
Wykształcenie	Do lipca 1990 r. 87% sprawdzonych autorów ukończyło studia	40/95
Kierunek podjętych studiów	33% sprawdzonych autorów: kierunki techniczne lub ścisłe	44/95

Dodatkowo: 38 z 42 sprawdzonych autorów (91%) przez pewien czas pracowało w zawodach odpowiadających kategorii **specjalistów** (klasyfikacja według: Pohoski, Słomczyński, 1978).

1990: POWSTAJE PISMO „FENIX”

„Zaczęło się w środowisku SF jakieś żałosne kajanie i bicie w piersi: «To prawda, jesteśmy niczym grzechem pierworodnym skażeni rozrywkowymi korzeniami SF, ale zechciejcie łaskawie spojrzeć na nas z wysokości Parnasu, wielce umni panowie krytycy [...]»”.

Rafał A. Ziemkiewicz, *Tak zwana rozrywka*, „Fenix” 3/1991, s. 148

TEORIA POLA LITERACKIEGO I POLSKI ŚWIAT FANTASTYKI LAT 90.

- „**Nowa Fantastyka**”: starsi twórcy, ortodoksja, nakłady i nagrody, gust inteligencki (i popularny)
- „**Fenix**”: młodszy twórcy, heterodoksja (gust popularny i autonomiczny?)
- W latach 90. trwało napięcie między zwolennikami **fantastyki rozrywkowej i problemowej**
- Badanie polskiego pola fantastyki pozwala pogłębić Bourdieuańskie rozumienie pola wielkiej produkcji kulturowej (tudzież literackiej heteronomii)

HORROR

GUY N. SMITH

AUTOR CYKLU "KRABY"

BESTIA

PHANTOM PRESS

FANTASY & SF

URSULA K. Le GUIN

GROBOWCE
ATUANU

FANTOM PRESS

HORROR

Guy N. Smith

ŚMIERTELNY LOT

PHANTOM PRESS

~~HORROR~~

LESLIE DANIELS

CZARNY ZAMEK

PHANTOM PRESS

FANTASTYKA „INTELIGENCKA” LAT 90.

- *Clerical fiction*
(Jacek Dukaj, Rafał A. Ziemkiewicz)
- Inna fantastyka bliskiego zasięgu
(Tomasz Kołodziejczak, Konrad T. Lewandowski, ponownie Ziemkiewicz)
- Tematy: religia w sferze publicznej, bioetyka (zwłaszcza aborcja), zagrożona suwerenność Polski, upadek duchowy Europy i całego Zachodu...

FANTASTYKA „POPULARNA” W LATACH 90. I PO ROKU 2000

- Bardzo dużo tekstów anglosaskich
- Cykl wiedźmiński Andrzeja Sapkowskiego
- Fantastyka historyczna (Jacek Piekara, Jacek Komuda, seria Zwrotnice Czasu)
- Serie wydawnicze Fabryki Słów (np. Andrzej Pilipiuk, Jakub Ćwiek)

ANALIZA DYSKURSU „FANTASTYKI”

METODOLOGIA

- Metoda: socjologiczna analiza dyskursu
- Technika: jakościowa analiza treści
- Materiał z „Fantastyki” i „Nowej Fantastyki” z lat 1982–2012:
  - 361 artykułów wstępnych (wszystkie w tym okresie)
  - 82 felietony (wszystkie z 1. i 7. numeru pisma w każdym roku)
  - 450 recenzji literackich (wszystkie z 1. i 7. numeru pisma w każdym roku)

„[Proponujemy] nie jakąś płaską rozrywkę, nie drugorzędne kryminałki, lecz teksty często trudne, szarpiące wyobraźnię i sumienia. Nie gładkie, cukierkowate, lecz drażniące, zaczepne”

Adam Hollanek, wstęp redakcyjny
„Fantastyka” 9/1987

„Nikt z nas [...] nie pragnie rugować rozrywki z naszych łamów, [...] a świadectwem intencji są chociażby kolumny z komiksem czy opowiadania o charakterze fantastyczno-kryminalnym, lecz nie chcemy i nie będziemy wypełniali całej «Fantastyki» jedynie rozrywką. [...] Przeciwnie, sporo nacisku będziemy kłaść także i na działy niebeletrystyczne, a w beletrystyce preferować utwory ambitne”

Adam Hollanek, wstęp redakcyjny
„Fantastyka” I/1986

„W przeciwieństwie do wypranej z sensów rozrywki i literackiego głównego nurtu, który ugrzązł w eksperymentach, akurat odbiorcy i twórcy fantastyki zachowali ciekawość świata, powagę wobec wartości i znaczeń oraz umiejętność zabawy”

Maciej Parowski, wstęp redakcyjny
„Nowa Fantastyka” 5/2003

PODSUMOWUJĄC

- **Do 2000 roku:** przewaga gustu inteligenckiego, ale i coraz silniejszy gust popularny
- **Po 2000 roku:** przewaga gustu popularnego (wszystkożerność?)

TEKSTY CYTOWANE

- **Bartoszek, A. (2005).** Habitus polskiej inteligencji w społeczeństwach realnego socjalizmu i rynkowej transformacji. W: J. Mikułowski-Pomorski (red.), *Inteligencja. Między tradycją a wyzwaniem współczesności* (s. 61–80). Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie.
- **Brzostek, D. (2009).** *Literatura i nierozum. Antropologia fantastyki grozy*. Wydawnictwo Naukowe UMK.
- **Krawczyk, S. (2022).** Polskie konwenty fantastyki.
<https://stanislawkrawczyk.blogspot.com/2022/11/o-historii-polskich-konwentow-fantastyki.html>.
- **Wierzchowska, A. (2021).** Kongres futurologiczny. Eurocon 1976 w Poznaniu. *Dzieje Najnowsze*, LIII(3), 185–205.

PIERRE BOURDIEU
1930 - 2002

MARIE-CLAIRE BOURDIEU
née BRIZARD
1936 - 2014